

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ચુકાદો અનામત રાખ્યા તારીખ: ૨૪/૦૯/૨૦૨૫

ચુકાદો જાહેર કર્યા તારીખ: ૦૯/૧૦/૨૦૨૫

અમદાવાદ મધ્યે ગુજરાત ઉચ્ચ અદાલતમાં

સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપ્લિકેશન (કવોશિંગ) નં. ૧૮૧૫/૨૦૧૪

મંજૂરી અને હસ્તાક્ષર અર્થે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.સી. દોશી

=====

રિપોર્ટીંગ માટે મંજૂરી છે?	હા	ના

=====

કોટેશ્વરમ આદિમુલમ મુદલિયાર અને અન્ય

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય

=====

ઉપસ્થિતી:

અરજદારો તરફે વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી આર. એસ. સંજાણવાલા સાથે શ્રી રોહન લવકુમાર (૯૨૪૮).

સામાવાળા નં.૧ તરફે એપીપી શ્રી ચિંતન દવે.

સામાવાળા નં.૨ ને સમાચારપત્રમાં પ્રસિદ્ધિ દ્વારા નોટિસ બજાવેલ છે.

=====

ન્યાયપીઠ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.સી. દોશી

સીએવી ચુકાદો

૧. અરજદારોએ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૭૩ (ટૂંકમાં "કોડ") ની કલમ ૪૮૨ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરીને નીચે મુજબની દાદ માંગતી અરજી દાખલ કરી છે:—

"(એ) નામદાર કોર્ટ, ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને સીઆરપીસીની કલમ ૪૮૨ મુજબ સત્તાનો ઉપયોગ કરીને, આરોપીઓ સામે દાખલ કરવામાં આવેલ તારીખ ૦૭.૧૨.૨૦૦૯ ની ચાર્જશીટ અને તેમાંથી ઉદ્ભવતી ક્રિમિનલ કેસ નં. ૧૧૧૩/૨૦૦૯ ની તમામ આગળની કાર્યવાહી રદબાતલ ઠરાવે;

(બી) આ અરજી દાખલ થાય, તેની સુનાવણી થાય અને અંતિમ નિકાલ થાય ત્યાં સુધી, ન્યાયના હિતમાં નામદાર કોર્ટ ક્રિમિનલ કેસ નં. ૧૧૧૩/૨૦૦૯ ની આગળની કાર્યવાહી પર સ્ટે આપે;

(સી) નામદાર કોર્ટ ન્યાયના હિતમાં યોગ્ય લાગે તેવી અન્ય અને વધુ કોઈ પણ દાદ આપે."

૨. કેસની ટૂંકી હકીકતો નીચે મુજબ છે:-

૨.૧ ૧૩૮ પૈડાં ધરાવતા ટ્રેઈલર્સ (રજિસ્ટ્રેશન નં. જીજે ૧૨ ઝેડ ૪૦૭૫, જીજે ૧૨ ઝેડ ૪૦૭૪ અને જીજે ૧૨ ઝેડ ૪૦૭૮) સાથે જોડાયેલ વોલ્વો પ્રાઈમ મૂવર (ટૂંકમાં "ટૂક") (રજિસ્ટ્રેશન નં. કેએ ૦૧ ડી ૪૦૯૫) ૩૦ જુલાઈ ૨૦૦૯ ના રોજ ટર્નાઈન એન્જિન લઈને મુંદ્રાથી રવાના થયો હતો અને તેને અમરેલી ખાતે જીએસપીસી, પીપાવાવમાં ઉતારવાનું હતું. આરોપી નં. ૫ ટૂક ચલાવી રહ્યો હતો; આરોપી નં. ૩ અને ૪ એ ટર્નાઈન એન્જિનને ટ્રેઈલર્સમાં લોડ કરવાનું કામ કર્યું હતું અને આરોપી નં. ૧ અને ૨ સમગ્ર પરિવહન પર દેખરેખ રાખવાની જવાબદારી હેઠળ હતા. મુંદ્રા અને પીપાવાવ વચ્ચેનું ૪૫૦ કિમીનું અંતર દરરોજ ૪૦ કિમી કાપીને આશરે ૧૦ દિવસમાં પૂર્ણ કરવાનું હતું. ટૂકે નવ દિવસમાં આશરે ૩૪૦ કિમીનું અંતર કાપ્યું અને જ્યારે તે શેત્રુંજી નદી પર બનેલા પુલના ત્રીજા સેગમેન્ટ (ભાગ) પર પહોંચ્યો, ત્યારે પુલ અચાનક તૂટી પડ્યો. ટર્નાઈન એન્જિન લઈ જતો ટૂક

નદીમાં ખાબક્યો, જેમાં પરિવહન માટે મુખ્યત્વે જવાબદાર મેસર્સ જેએમ બક્ષી એન્ડ કંપનીના પાંચ કર્મચારીઓના મોત થયા. તેથી, નેશનલ હાઇવે ઓથોરિટી ઓફ ઈન્ડિયા (NHAI) ના નાયબ કાર્યપાલક ઈજનેર દ્વારા આરોપીઓ સામે ભારતીય દંડ સંહિતા (IPC) ની કલમ ૨૭૯, ૩૦૪(એ), ૩૩૭, ૩૩૮ સાથે મોટર વ્હીકલ એક્ટની કલમ ૧૧૭, ૧૮૪ અને પ્રિવેન્શન ઓફ ડેમેજ ટુ પબ્લિક પ્રોપર્ટી એક્ટની કલમ ૩ અને ૭ હેઠળ એફઆઈઆર નોંધવામાં આવી હતી, જે તળાજા પોલીસ સ્ટેશન, ભાવનગર ખાતે સીઆર નં. ૧ આઈ ઓફ ૯૮ ઓફ ૨૦૦૯ તરીકે રજિસ્ટર થઈ હતી. પોલીસે આ ગુનાની તપાસ હાથ ધરી અને તપાસના અંતે પોલીસને ચાર્જશીટ દાખલ કરવા માટે પૂરતા પુરાવા મળ્યા. ઉપરોક્ત ગુનાઓ માટે તળાજાના વિદ્વાન જેએમએફસી સમક્ષ ચાર્જશીટ રજૂ કરવામાં આવી, જે ક્રિમિનલ કેસ નં. ૧૧૧૩/૨૦૦૯ તરીકે નોંધાઈ. ત્યારબાદ, અરજદારોને પ્રોસેસ જારી કરવામાં આવી હતી. તેના જવાબમાં, અરજદારોએ કોડની કલમ ૨૩૯ હેઠળ આરોપીઓને મુક્ત (ડિસ્ચાર્જ) કરવા માટે આંક ૬ થી અરજી દાખલ કરી હતી, એ આધાર પર કે ચાર્જશીટમાં કોઈપણ પ્રકારની ગુનાહિત ઉતાવળ કે બેદરકારી નોંધવામાં આવી નથી. વિદ્વાન નીચલી અદાલતે વિગતવાર અને વ્યાપક હુકમ દ્વારા આ અરજી ફગાવી દીધી અને ૨૭ સપ્ટેમ્બર ૨૦૧૩ ના રોજ તહોમતનામું ઘડવા માટે અરજદારોને હાજર રહેવાનો નિર્દેશ આપ્યો.

૨.૨ અરજદારોને મુક્ત (ડિસચાર્જ) કરવાનો ઇનકાર કરતા વિદ્વાન જેએમએફસી દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા હુકમથી નારાજ અને અસંતુષ્ટ થઈને, કોડની કલમ ૩૯૭ હેઠળ ક્રિમિનલ રિવિઝન એપ્લિકેશન નં. ૧/૨૦૧૪ વિદ્વાન સિંગલ જજ સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવી હતી.

૨.૩ ૨૫ એપ્રિલ ૨૦૧૪ ના ચુકાદા અને હુકમ દ્વારા, વિદ્વાન ત્રીજા એડિશનલ સેશન્સ જજ, ભાવનગર કેમ્પ મહુવાએ રિવિઝન અરજી ફગાવી દીધી.

૨.૪ તેથી આ અરજી કરવામાં આવી છે.

૩. અરજદારોએ મુખ્યત્વે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને કોડની કલમ ૪૮૨ હેઠળના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કર્યો છે, જોકે, કાયદો આ મુદ્દા પર સ્પષ્ટ છે કે નીચલી અદાલતોનો હુકમ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળના અધિકારક્ષેત્રને આધીન નથી. [નીતા સિંહ અને અન્ય વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય સ્પેશિયલ લીવટુ અપીલ (ક્રિ.) નં. ૧૩૫૭૮/૨૦૨૪ માં આપવામાં આવેલ ચુકાદો જુઓ]. અરજદારો તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન પરિષ્ક વકીલ શ્રી સંજયલાલાએ તેથી રજૂઆત કરી કે આ અરજી ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ અને કોડની કલમ

જટલ હેઠળ દાખલ કરાયેલી ગણવામાં આવે, કારણ કે તે અરજદારોને મુક્ત કરવાનો ઇનકાર કરતા નીચલી અદાલતો દ્વારા આપવામાં આવેલા હકીકતના એકસમાન તારણોને પડકારે છે.

૪. ઉપરોક્ત હકીકતોની પૃષ્ઠભૂમિમાં, અરજદારો તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી રોહન લવકુમારની મદદથી વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી સંજયવાલાએ રજૂઆત કરી કે નીચલી અદાલતોએ ચાર્જશીટમાં લગાવેલા આરોપોમાંથી અરજદારોને મુક્ત ન કરીને મોટી ભૂલ કરી છે, કારણ કે નીચલી અદાલતો માર્ગ અકસ્માતમાં પાંચ વ્યક્તિઓના મૃત્યુની હકીકતથી પ્રભાવિત થઈ ગઈ છે. તેમણે વધુમાં રજૂઆત કરી કે ચાર્જશીટના દસ્તાવેજોનું સાદું વાંચન માત્ર એક માર્ગ અકસ્માત દર્શાવે છે જેમાં ૫ વ્યક્તિઓનાં મૃત્યુ થયા, તે સિવાય આ બાબતમાં ગુનાહિત ઉતાવળ કે બેદરકારી જેવા શબ્દોનો કોઈ ઉલ્લેખ જોવા મળતો નથી. તેમણે વધુમાં જણાવ્યું કે ૧૩૮ પૈડાંવાળા ટ્રેઈલર્સમાં ટર્નાઈન એન્જિન ભરેલો અને અરજદારોમાંના એક દ્વારા ચલાવવામાં આવતો ટ્રક મુંઢાથી શેત્રુંજી નદી સુધીની મોટાભાગની મુસાફરી કોઈપણ અઘટિત ઘટના વિના પૂરી કરી ચૂક્યો હતો, જોકે, કમનસીબે, જ્યારે ટ્રક શેત્રુંજી નદી પરના પુલ પર પહોંચ્યો અને પુલના ત્રીજા ભાગમાંથી પસાર થવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યો હતો, ત્યારે પુલ તૂટી પડ્યો અને તેના

કારણે ટર્નાઈન એન્જિન વહન કરી રહેલો ટ્રક ટ્રેઈલર્સ સાથે નદીમાં ખાબક્યો, જેના પરિણામે પાંચ લોકોના મોત થયા.

૫. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે રજૂઆત કરી કે આ માર્ગ અકસ્માતનું દ્રશ્ય કોઈ ઉતાવળિયા કૃત્યને આકર્ષિત કરતું નથી, જેને અરજદારોનું અતિશય ઉતાવળિયું કે ઈરાદાપૂર્વકનું કૃત્ય કહી શકાય. તેમણે વધુમાં રજૂઆત કરી કે અરજદારોના નિયંત્રણ બહારના કારણોસર શેત્રુંજી નદી પરનો પુલ તૂટી પડ્યો, જેના પરિણામે અકસ્માત થયો જેમાં ૫ લોકોએ જીવ ગુમાવ્યો. તેમણે ઉમેર્યું કે આ ઘટના હૃદયદ્રાવક છે કારણ કે તેમાં પાંચ લોકોના જીવ ગયા છે, પરંતુ તેમાં અરજદારો તરફથી કોઈ લાગુ પાડી શકાય તેવી ઉતાવળ કે બેદરકારીનો અભાવ છે. મોહમ્મદ અયનુદ્દીન ઉર્ફે મિયામ વિરુદ્ધ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય, (૨૦૦૦) ૭ એસસીસી ૭૨ ના ચુકાદાનો સંદર્ભ આપતા, વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે રજૂઆત કરી કે જો પ્રોસિક્યુશન પ્રથમ દ્રષ્ટિએ જ ઉતાવળિયું કૃત્ય અથવા લાગુ પડતી ગુનાહિત બેદરકારી સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ જાય, તો અરજદારોને ટ્રાયલ માટે મોકલી શકાય નહીં. આ કેસમાં, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ચાર્જશીટના કાગળો કોઈપણ પ્રકારની ગુનાહિત ઉતાવળ અથવા બેદરકારી દૂર-દૂર સુધી દર્શાવવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હોવાથી, તેઓ અરજદારો સામે તહોમત ઘડવા માટે અપૂરતા છે. નીચલી

અદાલતોએ આ તમામ પાસાઓને અવગણીને ડિસ્ચાર્જ અરજી ફગાવી દેવામાં ગંભીર ભૂલ કરી છે.

૫.૧ વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે વધુમાં રજૂઆત કરી કે એફઆઈઆર એનએચએઆઈના નાયબ કાર્યપાલક ઈજનેર દ્વારા નોંધવામાં આવી હતી, પરંતુ તેમણે એનેક્સચર બી નો સંદર્ભ આપતાં જણાવ્યું કે ૧ ડિસેમ્બર ૨૦૦૯ ના પત્ર દ્વારા, નાયબ કાર્યપાલક ઈજનેર, એનએચએઆઈ, મહુવાએ તળાજાના વિદ્વાન જેએમએફસીને એક પત્ર લખીને અરજદારો સામેની ફરિયાદની કાર્યવાહી પડતી મૂકવા વિનંતી કરી હતી. આનો આધાર એ હતો કે ટ્રકની માલિકી ધરાવતી મેસર્સ જેએમ બક્ષી એન્ડ કંપનીએ શેત્રુંજી નદી પરના પુલના ત્રીજા સેગમેન્ટના પુનર્નિર્માણ અથવા સમારકામનો ખર્ચ ચૂકવવાની સંમતિ આપી હતી, અને તેથી નાયબ કાર્યપાલક ઈજનેરને કોઈ વાંધો નહોતો અને તેઓ એફઆઈઆર સાથે આગળ વધવા માંગતા ન હતા. આ દર્શાવે છે કે અરજદારો સામેની એફઆઈઆરનો મોટો ભાગ ઉકેલાઈ ગયો છે. તેમણે વધુમાં જણાવ્યું કે મુખ્યત્વે એફઆઈઆર એ કારણે નોંધાઈ હતી કે શેત્રુંજી નદી પરના પુલનો ત્રીજો ભાગ તૂટી પડ્યો હતો અને તેના કારણે એનએચએઆઈને મોટું નુકસાન થયું હતું, પરંતુ મેસર્સ જેએમ બક્ષી એન્ડ કંપની દ્વારા તેની ચૂકવણી કરી દેવામાં આવી હોવાથી, હવે આ ગુનો ટકતો નથી.

૫.૨ ચાર્જશીટ કાઉન્ટરનો સંદર્ભ આપતા વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે રજૂઆત કરી કે તપાસ અધિકારીના જણાવ્યા મુજબ, સંબંધિત અધિકારીની પરવાનગી મેળવ્યા વિના ટ્રક જાહેર રસ્તા પર દોડી રહ્યો હતો. તેમણે વધુમાં રજૂઆત કરી કે કયા અધિકૃત અધિકારીની પરવાનગી લેવામાં આવી નથી તે મુદ્દે ચાર્જશીટ કાઉન્ટર મૌન છે. તેમણે ઉમેર્યું કે આ એક સામાન્ય અને વ્યાપક આક્ષેપ છે જેમાં કઈ સત્તામંડળ પાસેથી પરવાનગી જરૂરી છે તેની સ્પષ્ટતા નથી. તેમણે વધુમાં જણાવ્યું કે હકીકતમાં, ટ્રકે મુંદ્રાથી પોતાની મુસાફરી શરૂ કરી હતી, જેને આરટીઓ દ્વારા અટકાવવામાં આવ્યો હતો અને રૂ. ૧,૪૦,૦૦૦/- નો દંડ ફટકારવામાં આવ્યો હતો. વધુમાં, વાહન ઓવરસાઈઝ અને ઓવરવેઈટ હોવાની હકીકત ધ્યાનમાં લઈને મોટર વાહન નિરીક્ષકે રૂ. ૪૦,૦૦૦/- નો દંડ ફટકાર્યો હતો, પરંતુ તે પછી, તેઓએ ટ્રકને તેનું પરિવહન પૂર્ણ કરવા માટે આગળ વધવાની મંજૂરી આપી હતી. આ દર્શાવે છે કે કોઈપણ સમયે, અધિકૃત સરકારી અધિકારીએ કોઈપણ પરવાનગીની જરૂરિયાત અથવા અરજદારોના ભાગે ગુનાહિત ઉતાવળ, બેદરકારી અથવા કોઈ ઈરાદાપૂર્વકના કૃત્યનો સંકેત આપ્યો ન હતો, જે આઈપીસીની કલમ ૨૭૯ અને ૩૦૪એ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓને આકર્ષિત કરતો હોય, જે આરોપીઓ સામેના આક્ષેપોનો મુખ્ય આધાર છે.

૫.૩ દરેક આરોપીની ભૂમિકાનો સંદર્ભ આપતા, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે રજૂઆત કરી કે આરોપી નં. ૧ અને ૨ સમગ્ર મુસાફરીની દેખરેખ રાખવા માટે જવાબદાર હતા; આરોપી નં. ૩ અને ૪ ને ટર્નાઈન એન્જિન લોડ અને ઓફલોડ કરવાનું કામ સોંપવામાં આવ્યું હતું અને આરોપી નં. ૫ ટર્નાઈન સાથેનો ટ્રક ચલાવી રહ્યો હતો. આ પાસાને જોતાં, તેમણે રજૂઆત કરી કે નીચલી અદાલતોએ ગંભીર ભૂલ કરી છે. નીચલી અદાલતો દ્વારા આપવામાં આવેલા એકસમાન તારણો સંપૂર્ણપણે અસમર્થનીય છે અને આ અરજી મંજૂર કરીને તેને રદ કરવા પાત્ર છે.

૫.૪ ઉપરોક્ત રજૂઆતોના આધારે, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી સંજલવાલાએ નીચલી અદાલતો દ્વારા પહોંચેલા એકસમાન તારણોને રદબાતલ કરીને અરજી મંજૂર કરવા અને અરજદારોને મુક્ત કરવા વિનંતી કરી.

૬. આના વિરૂદ્ધ, વિદ્વાન એપીપી શ્રી ચિંતન દવેએ રજૂઆત કરી કે આ અરજી આવશ્યકપણે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ વ્યાખ્યાયિત સુપરવાઈઝરી (દેખરેખ) અધિકારક્ષેત્ર હેઠળ દાખલ કરવામાં આવી છે. તેમણે વધુમાં રજૂઆત કરી કે નીચલી અદાલતો દ્વારા પહોંચેલા એકસમાન તારણોને પડકારવામાં આવ્યા છે, જોકે દાદમાં ચાર્જશીટ રદ કરવાની પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે, પરંતુ અરજદારોએ કોડની કલમ ૨૩૯ હેઠળ

ઉપલબ્ધ ઉપાયનો ઉપયોગ કરી લીધો હોવાથી તેમ કરી શકાય નહીં. તેમણે વધુમાં જણાવ્યું કે વધુમાં વધુ, આ અદાલત સુપરવાઈઝરી અધિકારક્ષેત્ર હેઠળ નીચલી અદાલતો દ્વારા પસાર કરાયેલા હુકમોની સત્યતા ચકાસી શકે છે. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ રાહત મેળવવા માટે, અરજદારોએ એ સાબિત કરવું પડશે કે સુપરવાઈઝરી અધિકારક્ષેત્ર હેઠળ હાઈકોર્ટની દખલગીરી ન થવાથી ન્યાયનો ગર્ભપાત (અન્યાય) થશે. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે આવા તારણો પર પહોંચવા માટે, અરજદારોએ એ સાબિત કરવું જરૂરી છે કે પ્રશ્ન હેઠળના હુકમો એટલા મનસ્વી છે કે કોઈ સામાન્ય બુદ્ધિવાળી વ્યક્તિ સામાન્ય રીતે આવા નિર્ણય પર ન પહોંચી શકે.

૬.૧ વિદ્વાન એપીપીએ આ અદાલતનું ધ્યાન વિદ્વાન નીચલી અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલા અને રિવિઝનલ અધિકારક્ષેત્રમાં વિદ્વાન સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા પુષ્ટિ કરાયેલા હુકમ તરફ દોર્યું અને ભારપૂર્વક જણાવ્યું કે નીચલી અદાલતોને અરજદારો સામે ખટલો (ટ્રાયલ) ચલાવવા માટે પૂરતા પુરાવા મળ્યા છે. તેમણે વધુમાં રજૂઆત કરી કે વિદ્વાન નીચલી અદાલતના તારણો દર્શાવે છે કે ચાર્જશીટના દસ્તાવેજોના પ્રાથમિક વાંચનથી જ અરજદારો સામે પ્રથમદર્શી કેસ બને છે. તેમણે એમ પણ જણાવ્યું કે વિદ્વાન નીચલી

અદાલતે અરજદારો સામે ટ્રાયલ ચલાવવા માટે પૂરતી સામગ્રીની ઉપલબ્ધિ અંગે વ્યક્તિલક્ષી સંતોષ નોંધ્યો છે.

૬.૨ વિદ્વાન એપીપી દ્વારા એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી કે ડિસ્ટ્યાર્જ અરજી પર નિર્ણય લેતી વખતે, વિદ્વાન નીચલી અદાલતે ટ્રાયલ દરમિયાન પુરાવાઓનું જે રીતે મૂલ્યાંકન કરવામાં આવે છે તે રીતે ઝીણવટભર્યું મૂલ્યાંકન કરવાની જરૂર હોતી નથી. વિદ્વાન નીચલી અદાલતે આરોપી સામે ટ્રાયલ ચલાવવા માટે પૂરતી સામગ્રી અસ્તિત્વમાં છે કે કેમ તે જોવા માટે મર્યાદિત વ્યાપમાં ચાર્જશીટની સામગ્રીનું મૂલ્યાંકન કરવાનું હતું. જો રેકૉર્ડ પર સ્થાપિત થાય કે આરોપી સામે ટ્રાયલ ચલાવવા માટે પૂરતી સામગ્રી ઉપલબ્ધ છે, તો અદાલતે સામાન્ય રીતે આરોપીને મુક્ત કરવાનો ઇનકાર કરવો જોઈએ. તેમણે એમ પણ રજૂઆત કરી કે ચાર્જશીટના કાગળોની સત્યતાની પ્રથમદર્શી ધારણા ઉપલબ્ધ છે. આમ, વિદ્વાન એપીપીએ રજૂઆત કરી કે નીચલી અદાલતોએ કોઈ ભૂલ કરી નથી, ન્યાયનો ગર્ભપાત થાય તેવી કાયદાની ભૂલ તો બિલકુલ નથી કરી, તેથી આ અરજી યોગ્યતા વિહોણી છે.

૬.૩ ઉપરોક્ત રજૂઆતો સાથે, વિદ્વાન એપીપીએ અરજી રદ કરવા દાદ માગેલ છે.

૭. નોટિસ બજાવવા છતાં, ખાનગી સામાવાળા તરફથી કોઈ હાજર રહ્યું નથી.
૮. શરૂઆતમાં, એ નોંધવું જોઈએ કે અરજદારોએ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને કોડની કલમ ૪૮૨ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કર્યો હતો, પરંતુ અરજીમાં અરજદારોને મુક્ત કરવાનો ઇનકાર કરતા નીચલી અદાલતોના હુકમોને પડકારવામાં આવ્યા છે. તેથી, મૂળભૂત રીતે, આ અરજી ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવી છે. અરજીનું નામકરણ પણ એવું જ સૂચવે છે. તેથી હું ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટની સુપરવાઈઝરી સત્તાનું વિશ્લેષણ કરીશ. તે સશસ્ત્ર દળોના કેસો સાથે કામ કરતા ટ્રિબ્યુનલ સિવાય, રાજ્યની અંદર અથવા હાઈકોર્ટના અધિકારક્ષેત્રમાં આવતા તમામ અદાલતો અને ટ્રિબ્યુનલ પર દેખરેખની સત્તા પૂરી પાડે છે. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ તેના સુપરવાઈઝરી અધિકારક્ષેત્રમાં હાઈકોર્ટ તેની હદમાં આવતી તાબાની અદાલત અથવા નીચલી અદાલતના હુકમમાં દખલ કરી શકે છે. તે અધિકારક્ષેત્રની ભૂલ, પ્રક્રિયાગત અનિયમિતતાઓ અથવા કુદરતી ન્યાયના ઉદ્ધંધનને સુધારી શકે છે. ન્યાયનો ગર્ભપાત અટકાવવો અને ન્યાયિક શિસ્ત જાળવવી એ હાઈકોર્ટની ન્યાયિક દેખરેખ હેઠળનો મુખ્ય આધાર છે. જોકે, ભારતના બંધારણનો અનુચ્છેદ ૨૨૭ હાઈકોર્ટને

અપીલ કોર્ટ અથવા રિવિઝનલ કોર્ટનું અધિકારક્ષેત્ર ધારણ કરવાની પરવાનગી આપતો નથી. ન્યાયના ગર્ભપાત તરફ દોરી જતી ભૂલો સિવાય હકીકતો અથવા કાયદાની દરેક ભૂલ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળના અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગ દ્વારા સુધારી શકાતી નથી. આ એક વિવેકાધીન અધિકારક્ષેત્ર હોવાથી તેનો ઉપયોગ ભાગ્યે જ થવો જોઈએ અને માત્ર ત્યારે જ થવો જોઈએ જ્યારે તાબાની અદાલતો અથવા ટ્રિબ્યુનલને તેમની સત્તાની મર્યાદામાં રાખવાનો પ્રસંગ ઊભો થાય.

૯. વર્ષ ૧૯૫૪માં વર્યામ સિંહ વિરુદ્ધ અમરનાથ, ૧૯૫૪ એઆઈઆર એસસી ૨૧૫ ના કેસમાં ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની દેખરેખની સત્તા તપાસવા માટે માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતની બંધારણીય બેંચને બોલાવવામાં આવી હતી. ફરરા ૧૩ માં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:—

"૧૩. 'દાલમિયા જૈન એરવેઝ લિ. વિરુદ્ધ સુકુમાર મુખર્જી' કેસમાં મુખ્ય ન્યાયાધીશ હેરિસે દર્શાવ્યા મુજબ, અનુચ્છેદ ૨૨૭ દ્વારા આપવામાં આવેલી આ દેખરેખની સત્તાનો ઉપયોગ અત્યંત જવલ્લે જ અને માત્ર યોગ્ય કેસોમાં તાબાની અદાલતોને તેમની સત્તાની મર્યાદામાં રાખવા માટે કરવાનો છે, નહિ કે માત્ર ભૂલો સુધારવા માટે. અમારી સમક્ષના આ કેસમાં જ્યુડિશિયલ કમિશનરે યોગ્ય રીતે

દર્શાવ્યું છે કે નીચલી અદાલતોએ ખાલી કરાવવાનો હુકમ કરવાનો ઇનકાર કરીને મનસ્વી રીતે કામ કર્યું હતું. નીચલી અદાલતો કાનૂની સ્થિતિ સમજતી હતી પરંતુ કલમ ૧૩(૨)(૧) દ્વારા તેમના માટે જે કરવું ફરજિયાત હતું તે કરવાનો વાસ્તવમાં ઇનકાર કર્યો અને આ રીતે કાયદા દ્વારા તેમને સોંપવામાં આવેલા અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાનો ઇનકાર કર્યો. તેથી, આ એક એવો કેસ હતો જેમાં જ્યુડિશિયલ કમિશનરની અદાલત દ્વારા દખલગીરીની જરૂર હતી અને તેમણે તેમ કરીને એકદમ યોગ્ય કાર્ય કર્યું હતું. અમારા મતે અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળની વિશેષ રજા અપીલમાં અમારે દખલ કરવી જોઈએ એવો કોઈ આધાર નથી. તેથી, અપીલ ખર્ચ સાથે ફગાવી દેવામાં આવે છે."

૯.૧ મણિ નરીમન દારૂવાલા વિરુદ્ધ ફિરોઝ એન. ભાટેના સાથે મેહરજી કે. કાજરીકરિયા વિરુદ્ધ ફિરોઝ એન. ભાટેના, ૧૯૯૧ (૩) એસસીસી ૧૪૧ માં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું કે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વખતે, જો નિમ્ન અદાલત અથવા ટ્રિબ્યુનલના હકીકતના તારણોને યોગ્ય ઠેરવવા માટે કોઈ પુરાવા ન હોય અને અદાલત અથવા ટ્રિબ્યુનલ જે નિષ્કર્ષ પર પહોંચી છે તેવા નિષ્કર્ષ પર કોઈ સામાન્ય બુદ્ધિવાળી વ્યક્તિ શક્યપણે પહોંચી ન શકે, તો હાઈકોર્ટ

આવા તારણોને રદ કરી શકે છે અથવા અવગણી શકે છે. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે સ્પષ્ટ કર્યું કે ઉપરોક્ત અનુમતિપાત્ર મર્યાદિત હસ્તક્ષેપ સિવાય, હાઈકોર્ટને હકીકતના તારણોમાં દખલગીરી કરવાનો કોઈ અધિકાર નથી.

૯.૨ લક્ષ્મીકાંત રેવચંદ ભોજવાણી વિરુદ્ધ પ્રતાપસિંહ મોહનસિંહ પરદેશી (મૃત્યુ પામેલ તેમના વારસદારો અને કાનૂની પ્રતિનિધિઓ મારફતે), ૧૯૯૫ (૬) એસસીસી ૫૭૬ માં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે સ્પષ્ટપણે પ્રતિપાદિત કર્યું કે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટ તમામ પ્રકારની હાડમારીઓ અથવા ખોટા નિર્ણયો સુધારવા માટે અમર્યાદિત વિશેષાધિકાર માની શકે નહીં. તેનો ઉપયોગ ફરજમાં ગંભીર બેદરકારી અને કાયદા અથવા ન્યાયના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોના સ્પષ્ટ દુરુપયોગના કેસો પૂરતો મર્યાદિત હોવો જોઈએ. તાજેતરના ભૂતકાળમાં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગના વ્યાપની તપાસ કરી હતી.

૯.૩ શાલિની શ્યામ શેટ્ટી વિરુદ્ધ રાજેન્દ્ર શંકર પાટીલ, ૨૦૧૦ (૮) એસસીસી ૩૨૯ ના કેસમાં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ફરરા ૬૨ માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:—

“૬૨. આ અદાલતના ઉપરોક્ત નિર્ણયોના વિશ્લેષણ પરથી, ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટના અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગ અંગે નીચેના સિદ્ધાંતો ઘડી શકાય છે:

(એ) બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની અરજી અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની અરજી કરતાં અલગ છે. આ બંને અનુચ્છેદો હેઠળ હાઈકોર્ટ દ્વારા સત્તાનો ઉપયોગ કરવાની રીત પણ અલગ છે.

(બી) કોઈપણ સંજોગોમાં, અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની અરજીને રિટ પિટિશન કહી શકાય નહીં. હાઈકોર્ટ્સને રિટ અધિકારક્ષેત્ર પ્રદાન કરવાનો ઇતિહાસ અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટ્સને સુપરિન્ટેન્ડન્સ (દેખરેખ) ની સત્તા પ્રદાન કરવાના ઇતિહાસ કરતાં નોંધપાત્ર રીતે અલગ છે અને તેની ઉપર ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

(સી) હાઈકોર્ટ્સ બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની પોતાની દેખરેખની સત્તાના ઉપયોગમાં, કોઈપણ કારણ વગર તેના તાબાની ટ્રિબ્યુનલો કે અદાલતોના હુકમોમાં દખલ કરી શકે નહીં. ન તો તે આ સત્તાના ઉપયોગમાં તેના તાબાની અદાલત કે ટ્રિબ્યુનલના હુકમો પર અપીલ કોર્ટ તરીકે કામ કરી શકે. એવા કિસ્સાઓમાં જ્યાં વૈકલ્પિક વૈધાનિક

નિવારણ માર્ગ પૂરો પાડવામાં આવ્યો હોય, તે પણ હાઈકોર્ટ દ્વારા આ સત્તાના ઉપયોગ પર નિયંત્રણ તરીકે કામ કરશે.

(ડી) હાઈકોર્ટ દ્વારા તેની દેખરેખની સત્તાના ઉપયોગમાં હસ્તક્ષેપના માપદંડો આ અદાલત દ્વારા વારંવાર નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા છે. આ સંદર્ભે હાઈકોર્ટે વર્યામ સિંહ (ઉપર દર્શાવેલ) કેસમાં આ અદાલતની બંધારણીય બેંચ દ્વારા નિર્ધારિત સિદ્ધાંતો દ્વારા માર્ગદર્શન મેળવવું જોઈએ અને વર્યામ સિંહ (ઉપર દર્શાવેલ) કેસના સિદ્ધાંતો પછીની બંધારણીય બેંચો અને આ અદાલતના અન્ય વિવિધ નિર્ણયો દ્વારા વારંવાર અનુસરવામાં આવ્યા છે.

(ઈ) વર્યામ સિંહ (ઉપર દર્શાવેલ) કેસના રેશિયો મુજબ, જેને પછીના કેસોમાં અનુસરવામાં આવ્યો છે, હાઈકોર્ટ તેના દેખરેખના અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં માત્ર તેની તાબાની ટ્રિબ્યુનલો અને અદાલતોને 'તેમની સત્તાની સીમામાં' રાખવા માટે દબલ કરી શકે છે.

(એફ) આવી ટ્રિબ્યુનલો અને અદાલતો દ્વારા તેમને સોંપવામાં આવેલા અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને અને તેમને સોંપવામાં આવેલા અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાનો ઇનકાર ન કરીને કાયદાનું પાલન થાય છે તે સુનિશ્ચિત કરવા.

(જી) (ઈ) અને (એફ) માં દર્શાવેલ પરિસ્થિતિઓ સિવાય, હાઈકોર્ટ પોતાની દેખરેખની સત્તાના ઉપયોગમાં ત્યારે દખલ કરી શકે છે જ્યારે તેની તાબાની ટ્રિબ્યુનલો અને અદાલતોના હુકમોમાં સ્પષ્ટ વિસંગતતા હોય અથવા જ્યાં ન્યાયની મોટી અને સ્પષ્ટ નિષ્ફળતા થઈ હોય અથવા કુદરતી ન્યાયના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોનું ઉલ્લંઘન થયું હોય.

(એચ) પોતાની દેખરેખની સત્તાના ઉપયોગમાં હાઈકોર્ટ માત્ર કાયદા અથવા હકીકતની ભૂલો સુધારવા માટે અથવા માત્ર એ કારણસર દખલ કરી શકતી નથી કે તેની તાબાની ટ્રિબ્યુનલો અથવા અદાલતો દ્વારા લેવામાં આવેલા દૃષ્ટિકોણ સિવાય બીજો દૃષ્ટિકોણ શક્ય છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ ખૂબ જ કાળજીપૂર્વક કરવો જોઈએ.

(આઈ) અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટની દેખરેખની સત્તા કોઈપણ કાયદા દ્વારા ઘટાડી શકાતી નથી. આ અદાલતની બંધારણીય બેંચ દ્વારા એલ. ચંદ્ર કુમાર વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય, (૧૯૮૭) ૩ એસસીસી ૨૬૧ ના કેસમાં તેને બંધારણના મૂળભૂત માળખાનો એક ભાગ જાહેર કરવામાં આવ્યો છે અને તેથી બંધારણીય સુધારા દ્વારા તેનો ઘટાડો પણ અત્યંત શંકાસ્પદ છે.

(જે) એ સાચું હોઈ શકે કે સિવિલ પ્રોસિજર કોડ (એમેન્ડમેન્ટ) એક્ટ, ૧૯૯૯ દ્વારા સિવિલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૧૧૫ જેવી સમાન જોગવાઈનો વૈધાનિક સુધારો અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટની સત્તાની વ્યાપકતાને ઘટાડતો નથી અને ઘટાડી શકતો નથી. તે જ સમયે, એ યાદ રાખવું જોઈએ કે આવા વૈધાનિક સુધારા અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટના દેખરેખના અધિકારક્ષેત્રમાં તેટલા પ્રમાણમાં વધારો કરતા નથી.

(કે) આ સત્તા વિવેકાધીન છે અને તેનો સમાનતાના સિદ્ધાંત પર ઉપયોગ થવો જોઈએ. યોગ્ય કેસમાં, આ સત્તાનો ઉપયોગ સુઓ મોટુ (સ્વયં સંજ્ઞાન લઈને) પણ થઈ શકે છે.

(એલ) અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટની વ્યાપક અને અબાધિત સત્તાના યોગ્ય મૂલ્યાંકન પરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે આ અનુચ્છેદનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય હાઈકોર્ટ દ્વારા તેના પ્રદેશમાં ન્યાયના વહીવટ પર કડક વહીવટી અને ન્યાયિક નિયંત્રણ રાખવાનો છે.

(એમ) વહીવટી અને ન્યાયિક બંને પ્રકારની દેખરેખનો ઉદ્દેશ્ય ન્યાયતંત્રની સમગ્ર વ્યવસ્થાની કાર્યક્ષમતા, સરળ અને વ્યવસ્થિત કામગીરી જાળવવાનો છે જેથી તે બદનામ ન

થાય. આ અનુચ્છેદ હેઠળ હસ્તક્ષેપની સત્તા ન્યૂનતમ રાખવાની છે જેથી ન્યાયનું પૈદું અટકી ન જાય અને હાઈકોર્ટની તાબાની ટ્રિબ્યુનલો અને અદાલતોની કામગીરીમાં લોકોનો વિશ્વાસ જાળવી રાખવા ન્યાયનો સ્ત્રોત શુદ્ધ અને પ્રદૂષણમુક્ત રહે.

(એન) ન્યાયિક હસ્તક્ષેપની આ અનામત અને અપવાદરૂપ સત્તાનો ઉપયોગ માત્ર વ્યક્તિગત કેસોમાં રાહત આપવા માટે થવો જોઈએ નહીં, પરંતુ જ્યારે અનુચ્છેદ ૨૨૬ નો હેતુ વ્યક્તિગત ફરિયાદોના રક્ષણ માટે છે ત્યારે આ સત્તા વ્યાપક જાહેર હિતમાં ન્યાયના વહીવટમાં લોકોનો વિશ્વાસ વધારવા તરફ નિર્દેશિત હોવી જોઈએ. તેથી, અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની સત્તા ભલે અબાધિત હોય પરંતુ તેનો ઉપયોગ ઉપર દર્શાવેલ ઉચ્ચ કક્ષાની ન્યાયિક શિસ્તને આધીન છે.

(ઓ) આ સત્તાનો અયોગ્ય અને વારંવારનો ઉપયોગ વિપરીત પરિણામ લાવશે અને આ અસાધારણ સત્તાને તેની શક્તિ અને જીવંતતાથી વંચિત કરશે.”

૯.૪ ફરીથી ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ દેખરેખ અધિકારક્ષેત્રની પ્રકૃતિ અને વ્યાપની તપાસ સમીર સુરેશ ગુપ્તા શ્રુ પીએ

હોલ્ડર વિરુદ્ધ રાહુલ કુમાર અગ્રવાલ, ૨૦૧૩ (૯) એસસીસી ૩૭૪ ના કેસમાં કરવામાં આવી હતી, જે નીચે મુજબ છે:—

"૬. અમારા મતે, પડકારવામાં આવેલ હુકમ રદ કરવા પાત્ર છે કારણ કે સામાવાળા દ્વારા દાખલ કરાયેલ રિટ પિટિશન પર નિર્ણય લેતી વખતે વિદ્વાન સિંગલ જજે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટના અધિકારક્ષેત્રની મર્યાદાઓની અવગણના કરી હતી. સૂર્ય દેવ રાય વિરુદ્ધ રામ ચંદર રાય ના કેસમાં આ અદાલતની બે ન્યાયાધીશોની બેંચ દ્વારા હાઈકોર્ટ દ્વારા તે અનુચ્છેદ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરવાના માપદંડો પર વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો. આ મુદ્દાના વિવિધ પાસાઓને ધ્યાનમાં લીધા પછી, બે ન્યાયાધીશોની બેંચે નીચેના સિદ્ધાંતો તારવ્યા હતા: (એસસીસી પાના ૬૯૪-૯૬, ફરો ૩૮)

(૧) સિવિલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૧૧૫ માં ૧-૭-૨૦૦૨ થી અમલમાં આવેલા એક્ટ ૪૬/૧૯૯૯ દ્વારા કરાયેલો સુધારો બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટના અધિકારક્ષેત્રને કોઈપણ રીતે અસર કરી શકતો નથી અને અસર કરતો પણ નથી.

(૨) હાઈકોર્ટની તાબાની અદાલતો દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા વચગાળાના હુકમો, જેની સામે સીપીસી

એમેન્ડમેન્ટ એક્ટ ૪૬/૧૯૯૯ દ્વારા રિવિઝનનો ઉપાય બાકાત રાખવામાં આવ્યો છે, તે છતાં પણ પડકારવા માટે ખુલ્લા છે અને હાઈકોર્ટના સર્ટિઓરારી અને દેખરેખ અધિકારક્ષેત્રને આધીન રહે છે.

(૩) બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ, સર્ટિઓરારી અધિકારક્ષેત્રની ગંભીર ભૂલો સુધારવા માટે જારી કરવામાં આવે છે, એટલે કે જ્યારે તાબાની અદાલત (૧) જ્યાં કોઈ અધિકારક્ષેત્ર ન હોય ત્યાં અધિકારક્ષેત્ર ધારણ કરીને અધિકારક્ષેત્ર વિના કામ કરતી જોવા મળે, અથવા (૨) તેના અધિકારક્ષેત્રની મર્યાદાઓ ઓળંગીને અથવા પાર કરીને તેના અધિકારક્ષેત્રની બહાર જઈને કામ કરતી જોવા મળે, અથવા (૩) કાયદા અથવા પ્રક્રિયાના નિયમોની સ્પષ્ટ અવગણના કરીને અથવા જ્યાં કોઈ પ્રક્રિયા નિર્દિષ્ટ ન હોય ત્યાં કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું ઉલ્લંઘન કરીને કામ કરતી જોવા મળે, અને તેના કારણે ન્યાયની નિષ્ફળતા ઊભી થતી હોય.

(૪) બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ દેખરેખ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ તાબાની અદાલતોને તેમના અધિકારક્ષેત્રની મર્યાદામાં રાખવા માટે કરવામાં આવે છે. જ્યારે કોઈ તાબાની અદાલતે એવું અધિકારક્ષેત્ર ધારણ કર્યું

હોય જે તેની પાસે નથી અથવા તો પોતાની પાસે રહેલા અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવામાં નિષ્ફળ ગઈ હોય અથવા તો ઉપલબ્ધ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ અદાલત દ્વારા કાયદા દ્વારા પરવાનગી ન હોય તેવી રીતે કરવામાં આવી રહ્યો હોય અને તેના પરિણામે ન્યાયની નિષ્ફળતા કે ગંભીર અન્યાય થયો હોય, ત્યારે હાઈકોર્ટ તેના દેખરેખ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવા માટે દખલ કરી શકે છે.

(૫) ભલે તે સર્ટિઓરારીની રિટ હોય કે દેખરેખ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ હોય, હકીકત અથવા કાયદાની માત્ર ભૂલો સુધારવા માટે તેમાંથી કોઈપણ ઉપલબ્ધ નથી સિવાય કે નીચેની આવશ્યકતાઓ સંતોષાય: (૧) ભૂલ દેખીતી અને કાર્યવાહીના ચહેરા પર સ્પષ્ટ હોય જેમ કે જ્યારે તે સ્પષ્ટ અજ્ઞાનતા અથવા કાયદાની જોગવાઈઓની સંપૂર્ણ અવગણના પર આધારિત હોય, અને (૨) તેના કારણે ગંભીર અન્યાય અથવા ન્યાયની મોટી નિષ્ફળતા થઈ હોય.

(૬) દેખીતી ભૂલ એવી ભૂલ છે જે સ્વયંસિદ્ધ હોય છે, એટલે કે જે કોઈપણ લાંબી કે જટિલ દલીલો અથવા લાંબી તર્ક પ્રક્રિયા વિના સમજી કે દર્શાવી શકાય છે. જ્યાં બે તારણો વ્યાજબી રીતે શક્ય હોય અને તાબાની અદાલતે એક

દષ્ટિકોણ લેવાનું પસંદ કર્યું હોય, ત્યારે તે ભૂલને ગંભીર અથવા દેખીતી કહી શકાય નહીં.

(૭) સર્ટિઓરારીની રિટ જારી કરવાની સત્તા અને દેખરેખ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ ભાગ્યે જ અને માત્ર યોગ્ય કેસોમાં જ કરવાનો હોય છે જ્યાં હાઈકોર્ટનો ન્યાયિક અંતરાત્મા તેને કાર્ય કરવા સૂચવે છે જેથી ન્યાયની મોટી નિષ્ફળતા અથવા ગંભીર અન્યાય થતો અટકાવી શકાય. જ્યારે તાબાની અદાલતમાં કોઈ દાવો કે કાર્યવાહી પડતર હોય ત્યારે ઉપરોક્ત બે અધિકારક્ષેત્રોમાંથી કોઈપણનો ઉપયોગ કરતી વખતે કાળજી, સાવચેતી અને વિવેકનો ઉપયોગ કરવાની જરૂર છે અને એવી ભૂલ કે જેમાં સુધારાની જરૂર હોવા છતાં તેની સામે અપીલ અથવા રિવિઝનમાં કાર્યવાહીના અંતે તેને સુધારી શકાય તેમ હોય, ત્યારે હાઈકોર્ટના સર્ટિઓરારી કે દેખરેખ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને અરજી સ્વીકારવાથી દાવા કે કાર્યવાહીના સરળ પ્રવાહ અને/અથવા વહેલા નિકાલમાં અડચણ ઊભી થશે. હાઈકોર્ટ એવા કિસ્સામાં દખલ કરવાનું વલણ દાખવી શકે છે જ્યાં ભૂલ એવી હોય કે જો તેને તે જ ક્ષણે સુધારવામાં ન આવે તો તે પછીના તબક્કે સુધારવા માટે અસમર્થ બની શકે અને દખલ કરવાનો ઈનકાર

કરવાથી ન્યાયની મજાક ઉડવા સમાન પરિણામ આવી શકે અથવા જ્યાં આવો ઇનકાર પોતે જ દાવાને લંબાવવામાં પરિણમે.

(૮) હાઈકોર્ટ સર્ટિઓરારી અથવા દેખરેખ અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં પોતાને અપીલની અદાલતમાં પરિવર્તિત કરશે નહીં અને પુરાવાઓની પુનઃમૂલ્યાંકન અથવા ચકાસણી કરવામાં, તારણો કાઢવામાં થતી ભૂલો સુધારવામાં કે માત્ર ઔપચારિક અથવા તકનીકી પાત્રની ભૂલો સુધારવામાં પડશે નહીં.

(૯) વ્યવહારમાં, સર્ટિઓરારીની રિટ જારી કરવા માટેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાના માપદંડો અને દેખરેખ અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગની માંગ કરતા માપદંડો લગભગ સમાન છે અને ઈંગ્લિશ અદાલતોથી વિપરીત ભારતમાં હાઈકોર્ટ્સ દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતા અધિકારક્ષેત્રની વ્યાપકતાએ બે અધિકારક્ષેત્રો વચ્ચેના તફાવતને લગભગ ભૂંસી નાખ્યો છે. સર્ટિઓરારીની રિટ જારી કરવાના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વખતે, હાઈકોર્ટ તાબાની અદાલતોના કાર્ય, હુકમ અથવા કાર્યવાહીને રદબાતલ અથવા નામંજૂર કરી શકે છે પરંતુ તેની જગ્યાએ પોતાનો

નિર્ણય મૂકી શકતી નથી. દેખરેખ અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં હાઈકોર્ટ માત્ર તાબાની અદાલતને માર્ગદર્શન આપવા માટે યોગ્ય દિશાનિર્દેશો આપી શકે નહીં કે તે પછી અથવા નવેસરથી કેવી રીતે કાર્ય કરશે અથવા આગળ વધશે, પરંતુ હાઈકોર્ટ યોગ્ય કેસોમાં તાબાની અદાલતના હુકમને રદ કરીને અથવા તેના સ્થાને એવો હુકમ પોતે જ કરી શકે છે જે અદાલતે કેસની હકીકતો અને સંજોગોમાં કરવો જોઈતો હતો."

૯.૫ લાભ સાથે, ગાર્મેન્ટ કાફ્ટ્સ વિરુદ્ધ પ્રકાશ ચંદ ગોયલ (૨૦૨૨) જ એસસીસી ૧૮૧ માં નોંધાયેલા ચુકાદાનો સંદર્ભ લઈએ, જેમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ફક્ત ૧૫ અને ૧૬ માં ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ દેખરેખ અધિકારક્ષેત્રના વ્યાપની પ્રકૃતિ પર પ્રકાશ પાડતા નીચે મુજબ જણાવ્યું છે:—

“૧૫. પક્ષકારોના વકીલોને સાંભળ્યા પછી, અમારો સ્પષ્ટ મત છે કે પડકારવામાં આવેલ હુકમ કાયદાથી વિપરીત છે અને તેને ઘણા કારણોસર ટકાવી શકાય તેમ નથી, પરંતુ મુખ્યત્વે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટ દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતા મર્યાદિત અધિકારક્ષેત્રથી વિચલિત થવા બદલ. સુપરવાઈઝરી અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી હાઈકોર્ટ જે આધારો પર પડકારવામાં

આવેલ નિર્ણય આધારિત છે તે પુરાવા અથવા હકીકતોનું પુનઃમૂલ્યાંકન કરવા કે તેને ફરીથી તોલવા માટે પ્રથમ અપીલની અદાલત તરીકે કામ કરતી નથી. જ્યારે અંતિમ તારણ વાજબી હોય અથવા તેને સમર્થન આપી શકાય તેમ હોય ત્યારે દરેક હકીકતની ભૂલ અથવા કાનૂની ખામીને સુધારવા માટે સુપરવાઈઝરી અધિકારક્ષેત્ર નથી. હાઈકોર્ટ નિમ્ન અદાલત અથવા ટ્રિબ્યુનલના હકીકતો અને નિષ્કર્ષના નિર્ણયને પોતાના નિર્ણયથી બદલવા માટે નથી [સેલિના કોએલ્હો પેરેરા (સુશ્રી) અને અન્ય વિરુદ્ધ ઉલ્હાસ મહાબળેશ્વર ખોલકર અને અન્ય, (૨૦૧૦) ૧ એસસીસી ૨૧૭]. ફરજમાં ગંભીર બેદરકારી અથવા કાયદા કે ન્યાયના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોના સ્પષ્ટ દુરુપયોગ, ઉદ્વેગનને સુધારવા માટે ઉપયોગમાં લેવાતું અધિકારક્ષેત્ર સુધારાત્મક અધિકારક્ષેત્રની પ્રકૃતિનું છે. અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ યોગ્ય કેસોમાં જવલ્લે જ કરવામાં આવે છે, જેમ કે જ્યારે સમર્થન આપવા માટે કોઈ જ પુરાવા ન હોય, અથવા તારણ એટલું વિકૃત હોય કે કોઈ સામાન્ય બુદ્ધિવાળી વ્યક્તિ અદાલત અથવા ટ્રિબ્યુનલ જે નિષ્કર્ષ પર પહોંચી છે તેવા નિષ્કર્ષ પર શક્યપણે પહોંચી ન શકે. ન્યાયનો ગર્ભપાત ન થાય તેની ખાતરી કરવા માટે આવી વિવેકાધીન રાહતનો ઉપયોગ થવો જોઈએ તે સ્વયંસિદ્ધ છે.

૧૬. અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રના વ્યાપને સમજાવતા,
આ અદાલતે એસ્ટ્રેલા રબર વિરુદ્ધ દાસ એસ્ટેટ (પી) લિ.,
(૨૦૦૧) ૮ એસસીસી ૯૭ માં અવલોકન કર્યું છે:-

“૬. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટ દ્વારા સત્તા
અને અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગની વ્યાપકતા અને મર્યાદા આ
અદાલતના સંખ્યાબંધ નિર્ણયોમાં તપાસવામાં અને સમજાવવામાં
આવી છે. આ અનુચ્છેદ હેઠળ સત્તાના ઉપયોગમાં હાઈકોર્ટ પર
નિમ્ન અદાલતો અને ટ્રિબ્યુનલોને તેમના અધિકારની સીમામાં
રાખવાની અને તેઓ તેમની પાસેથી કાનૂની રીતે અપેક્ષિત અથવા
જરૂરી ફરજ બજાવે તે જોવાની ફરજ સામેલ છે. તાબાની અદાલતો
અથવા ટ્રિબ્યુનલના અધિકારક્ષેત્રની મર્યાદામાં કરવામાં આવતા
તમામ પ્રકારની હાડમારીઓ અથવા ખોટા નિર્ણયોને સુધારવા માટે
હાઈકોર્ટને કોઈપણ અમર્યાદિત વિશેષાધિકાર આપવામાં આવ્યો
નથી. આ સત્તાનો ઉપયોગ અને અદાલતો અથવા ટ્રિબ્યુનલના
હુકમોમાં હસ્તક્ષેપ ફરજની ગંભીર બેદરકારી અને કાયદા અથવા
ન્યાયના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોના સ્પષ્ટ ઉલ્લંઘનના કિસ્સાઓ પૂરતો
મર્યાદિત છે, જ્યાં જો હાઈકોર્ટ દખલ ન કરે તો ગંભીર અન્યાય
સુધાર્યા વિનાનો રહી જાય. તે પણ સારી રીતે સ્થાપિત છે કે આ

અનુચ્છેદ હેઠળ કાર્ય કરતી વખતે હાઈકોર્ટ તેની સત્તાનો ઉપયોગ અપીલ કોર્ટ તરીકે કરી શકે નહીં અથવા રેકૉર્ડના ચહેરા પર સ્પષ્ટ ન હોય તેવી ભૂલને સુધારવા માટે તાબાની અદાલતના ચુકાદાના સ્થાને પોતાનો ચુકાદો આપી શકે નહીં. હાઈકોર્ટ નિમ્ન અદાલત અથવા ટ્રિબ્યુનલની હકીકતોના તારણોને રદ કરી શકે છે અથવા અવગણી શકે છે, જો ત્યાં સમર્થન આપવા માટે કોઈ જ પુરાવા ન હોય અથવા તારણ એટલું વિકૃત હોય, કે કોઈ સામાન્ય બુદ્ધિવાળી વ્યક્તિ શક્યપણે એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચી શકે નહીં, જે નિષ્કર્ષ પર અદાલત અથવા ટ્રિબ્યુનલ પહોંચી છે."

૧૦. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ દખલગીરી કરવા માટે આ અદાલત પાસે ઉપલબ્ધ મર્યાદિત અવકાશને ધ્યાનમાં રાખીને, વિદ્વાન નીચલી અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલા હુકમની તપાસ દર્શાવે છે કે ટર્બાઈન એન્જિનથી ભરેલા ટ્રેઈલર્સ સાથેનો ટ્રક, જેનું કુલ વજન ૨૫૦ ટનથી વધુ હતું, તેણે મુંબઈથી પીપાવાવની મુસાફરી શરૂ કરી હતી. કોઈપણ સમયે, અરજદારોએ આવા વાહન ચલાવવા અંગે કોઈ સરકારી સત્તામંડળને જાણ કરી ન હતી અથવા આવા ભારે વાહનો ચલાવવાની પરવાનગી આપતા કોઈપણ સરકારી વિભાગ પાસેથી કોઈ પરવાનગી મેળવી ન હતી. આરટીઓ અધિકારીઓ દ્વારા કોઈપણ પરવાનગી ન હોવા અને

ઓવરસાઈઝ અને ઓવરલોડ હોવાના ગેરફત્યના આધારે ટ્રક સાથે ટ્રેઈલર્સને બે વાર અટકાવવામાં આવ્યા હતા. બંને વખત, વાહનને અનુક્રમે રૂ. ૧,૪૦,૦૦૦/- અને રૂ. ૪૦,૦૦૦/- નો દંડ ફટકારવામાં આવ્યો હતો; છતાં પણ, અરજદારોએ તેમનું વાહન રોક્યું ન હતું, પરંતુ યોગ્ય પરવાનગી મેળવ્યા વિના જ તેને ચલાવવાનું ચાલુ રાખ્યું હતું. આ પ્રાથમિક દ્રષ્ટિએ દર્શાવે છે કે સમગ્ર સમય દરમિયાન, વાહનનું પરિવહન સક્ષમ અધિકારીની કોઈપણ પરવાનગી વિના કરવામાં આવ્યું હતું. વિદ્વાન નીચલી અદાલતે સાક્ષી હીરાલાલના નિવેદનની તપાસ કરી અને એ હકીકત ધ્યાનમાં લીધી કે વાહને કોઈ પરવાનગી લીધા વિના મુંદ્રાથી પીપાવાવની મુસાફરી શરૂ કરી હતી, જે પ્રાથમિક દ્રષ્ટિએ સાબિત કરે છે કે ગુનો બને છે. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલની દલીલ કે વાહને કોઈપણ અવરોધ વિના કુલ મુસાફરીની લંબાઈનો લગભગ ૨/૩ ભાગ કાપી લીધો હતો અને તેથી કોઈ ગુનાહિત બેદરકારીનો આરોપ મૂકી શકાય નહીં, તે ટકી શકે તેમ નથી. ગુનાની ગંભીરતા એ છે કે ૫ વ્યક્તિઓએ પોતાનો જીવ ગુમાવ્યો છે. વાહન ઘણું મોટું અને ઓવરસાઈઝ હોવાથી કોઈપણ પ્રકારની સાવચેતી રાખ્યા વિના અને વજન સહન કરવાની ક્ષમતાની તપાસ કર્યા વિના શેત્રુંજી નદીના પુલના વિસ્તારમાં પ્રવેશ્યું. પુલ વજન સહન કરી શક્યો નહીં અને તૂટી પડ્યો અને ત્રીજા સેગમેન્ટ પર ખાબકી પડ્યો. એ નોંધવું યોગ્ય છે કે આ કોઈ સામાન્ય વાહનનું પરિવહન નથી. આ ૧૩૮ પૈડાંવાળા ટ્રેઈલર્સ સાથે

જોડાયેલો ટર્નાઈન એન્જિન ભરેલો એક ખૂબ જ ભારે ટ્રક છે, જેનું વજન તે સમયે ૨૫૦ થી ૨૮૫ ટન કરતાં વધુ હતું, જેને સરકારી અધિકારીઓ અથવા આરટીઓ અધિકારી પાસેથી કોઈપણ અધિકાર/પરવાનગી મેળવ્યા વિના ૪૦૦ કિમી કરતાં વધુ અંતર સુધી પરિવહન કરવાનો નિર્ણય લેવાયો હતો. જો ચોક્કસ રૂટ સાથે આ વાહનની મુસાફરી વિશે યોગ્ય સત્તામંડળને જાણ કરવામાં આવી હોત, તો યોગ્ય સત્તામંડળે ટ્રકને ચોક્કસ રસ્તા અથવા ચોક્કસ પુલ પરથી પસાર થવાની મંજૂરી આપી ન હોત.

૧૧. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે નીચલી અદાલતોના હુકમોમાં ખામી શોધવા માટે ઉગ્ર દલીલો કરી હોવા છતાં, ચાર્જશીટમાં એક પણ એવો દસ્તાવેજ દર્શાવવામાં કે નોંધવામાં નિષ્ફળ રહ્યા જે અરજદારોને મુક્ત કરવાની તરફેણ કરતો હોય. દલીલ કે કોઈ ગુનાહિત ઉતાવળ કે અતિશય ઉતાવળિયું કૃત્ય આકર્ષિત થતું નથી, તે એક સારો બચાવ હોઈ શકે છે, પરંતુ ડિસ્ચાર્જ અરજી નક્કી કરવાના આ તબક્કે તે યોગ્યતાની દ્રષ્ટિએ અપૂરતો છે અથવા વધુ સ્પષ્ટ રીતે કહીએ તો અટકળો પર આધારિત છે.

૧૨. બીજી દલીલ એ કરવામાં આવી હતી કે શેત્રુંજી નદીના પુલ પર, પુલ જોખમી હોવા અંગે અને મોટા વાહનો ચલાવવાની મનાઈ હોવા અંગેનું કોઈ સાઈનબોર્ડ રાખવામાં આવ્યું ન હતું. આ પણ એક સારો બચાવ હોઈ શકે

છે અને પુરાવા રજૂ કર્યા પછી તેની દલીલ કરી શકાય છે, પરંતુ તે અરજદારોને મુક્ત કરવાનું કારણ બની શકે નહીં.

૧૩. વિદ્વાન નીચલી અદાલત સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ એન્ડ રિમેમ્બ્રેન્સર ઓફ લીગલ અફેર્સ, પશ્ચિમ બંગાળ વિરુદ્ધ અનિલ કુમાર ભુંજા અને અન્ય, એઆઈઆર ૧૯૮૦ એસસી પર અને શોરાજ સિંહ અહલાવત અને અન્ય વિરુદ્ધ યુપી રાજ્ય, એઆઈઆર ૨૦૧૩ એસસી પર ના કેસોના ચુકાદાઓનો સંદર્ભ આપે છે, અને અરજદારો સામે ટ્રાયલ ચલાવવા માટે પૂરતી સામગ્રી મળી આવતા, અરજદારોને મુક્ત કરવાનો ઇનકાર કર્યો છે. વિદ્વાન જેએમએફસી દ્વારા પસાર કરાયેલા હુકમના વાંચન પરથી એવું જણાય છે કે વિદ્વાન જેએમએફસીએ તમામ સામગ્રીનું યોગ્ય રીતે મૂલ્યાંકન કર્યું છે, ડિસ્ચાર્જના દૃષ્ટિકોણથી તેનું બારીકાઈથી પરીક્ષણ કર્યું છે અને માન્યું છે કે અરજદારો સામે ટ્રાયલ ચલાવવા માટે પૂરતી સામગ્રી ઉપલબ્ધ છે. આમ અરજદારો તેમના પક્ષમાં કોઈ પરિણામ મેળવવામાં નિષ્ફળ રહ્યા. વિદ્વાન નીચલી અદાલતોના એકસમાન તારણો ન્યાયી, યોગ્ય અને કાનૂની જોગવાઈને અનુરૂપ છે. પડકારવામાં આવેલા હુકમોમાં કોઈ મનસ્વીપણું કે તરંગીપણું જોવા મળતું નથી.

૧૪. જ્યાં સુધી મોહમ્મદ અયનુદ્દીન (ઉપર દર્શાવેલ) ના કેસમાં અરજદારો દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલા ચુકાદાનો સંબંધ છે, તે એક એવો કેસ હતો જેમાં પેસેન્જર બસમાં ચઢતી વખતે બસમાંથી નીચે પડી ગયો હતો. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે આ કેસમાં, હકીકતલક્ષી પૃષ્ઠભૂમિમાં, ઠરાવ્યું હતું કે બસના ડ્રાઈવર સામે બેદરકારીની કોઈ ધારણા બાંધી શકાય નહીં. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે સમજાવ્યું કે ઉતાવળિયું કૃત્ય શું છે અને ગુનાહિત ઉતાવળ શું છે. ફરો ૯ નીચે મુજબ વાંચે છે:—

“૯. ઉતાવળિયું કૃત્ય એ પ્રાથમિક રીતે અતિશય ઉતાવળનું કૃત્ય છે. તે ઈરાદાપૂર્વકના કૃત્યથી વિરુદ્ધ છે. તેમ છતાં ઉતાવળિયું કૃત્ય એ અર્થમાં ઈરાદાપૂર્વકનું કૃત્ય હોઈ શકે છે કે તે યોગ્ય કાળજી અને સાવચેતી વિના કરવામાં આવ્યું હતું. પરિણામો પ્રત્યે ઉદાસીનતા અને બેપરવાહી સાથે કૃત્ય કરવાનું જોખમ લેવામાં ગુનાહિત ઉતાવળ રહેલી છે. સામાન્ય રીતે જનતાને અથવા ખાસ કરીને કોઈ વ્યક્તિને ઈજા સામે રક્ષણ આપવા માટે વ્યાજબી અને યોગ્ય કાળજી અને સાવચેતી સાથે ફરજ બજાવવામાં નિષ્ફળતા એ ગુનાહિત બેદરકારી છે. વાહનના ડ્રાઈવરની આવી વ્યાજબી અને યોગ્ય કાળજી અને સાવચેતી અપનાવવી તે ફરજિયાત ફરજ છે.”

૧૫. ગુનાહિત ઉતાવળ અને બેદરકારી સમજાવ્યા પછી માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું કે ડ્રાઈવરે સંભવિત સ્પષ્ટતા સાથે આગળ આવવું જોઈએ કે તે અકસ્માતની શક્યતાથી પણ અજાણ હતો જે બન્યો હતો. વર્તમાન કેસમાં, ગુનાનો આરોપ ધરાવતા ડ્રાઈવર અને અન્ય વ્યક્તિઓ ડિસ્ચાર્જ અરજીના તબક્કે પણ કોઈ સંભવિત ખુલાસો લઈને આવતા નથી. એ નોંધવું યોગ્ય છે કે વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ એવો કેસ રજૂ કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યા છે કે અરજદારોએ ઓવરસાઈઝ અને ઓવરલોડ ટ્રક ચલાવતા પહેલા પૂરતી કાળજી લીધી છે અથવા સામાન્ય રીતે જનતાને અથવા ખાસ કરીને કોઈપણ વ્યક્તિને ઈજા સામે રક્ષણ આપવા માટે તમામ સાવચેતીઓ લીધી છે. વધુમાં, એ નોંધવું જોઈએ કે અરજદારોએ યોગ્ય કાળજી અને યોગ્ય સાવચેતી લીધી છે તે માનવા માટે ડિસ્ચાર્જના તબક્કે કોઈપણ પુરાવાની તપાસ કરવા માટે અદાલત કાયદેસર રીતે પ્રતિબંધિત છે.

૧૬. તમિલનાડુ રાજ્ય વિરુદ્ધ આર. સૌંદિરામાસુ [(૨૦૨૩) ૬ એસસીસી ૭૬૮] ના કેસમાં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે સીઆરપીસીની કલમ ૨૨૭, ૨૨૮, ૨૩૯, ૨૪૦ અને ૨૪૫ નો સંદર્ભ આપ્યા પછી ફકરા ૫૩ થી ૭૦ માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:—

"૫૩. ઉપરોક્ત કલમો દર્શાવે છે કે સીઆરપીસી કલમ ૨૨૭ હેઠળ સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા ચલાવી શકાય તેવા કેસમાં આરોપીને મુક્ત

કરવાની જોગવાઈ કરે છે, પોલીસ રિપોર્ટ પર શરૂ કરાયેલા કેસો કલમ ૨૩૯ હેઠળ આવરી લેવામાં આવ્યા છે અને પોલીસ રિપોર્ટ સિવાય અન્ય રીતે શરૂ કરાયેલા કેસો કલમ ૨૪૫ માં ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા છે. આરોપીને મુક્ત કરવા સંબંધે ત્રણેય કલમોમાં કંઈક અંશે અલગ જોગવાઈઓ છે. કલમ ૨૨૭ મુજબ, જો "ન્યાયાધીશ માને કે આરોપી સામે કાર્યવાહી કરવા માટે પૂરતા કારણો નથી" તો ટ્રાયલ જજે આરોપીને મુક્ત કરવો જરૂરી છે. કલમ ૨૩૯ હેઠળ આરોપીને મુક્ત કરવાની જવાબદારી ત્યારે ઊભી થાય છે જ્યારે "મેજિસ્ટ્રેટ આરોપી સામેના આરોપને આધારહીન માને છે". કલમ ૨૪૫(૧) હેઠળ મુક્ત કરવાની સત્તા ત્યારે ઉપયોગમાં લઈ શકાય છે જ્યારે "મેજિસ્ટ્રેટ માને છે, જેના કારણો નોંધવામાં આવશે, કે આરોપી સામે એવો કોઈ કેસ બનતો નથી જે, જો તેને રદિયો ન અપાય, તો તેને દોષિત ઠરાવવાનું કારણ બને".

૫૪. કલમો ૨૨૭ અને ૨૩૯ અનુક્રમે પુરાવા નોંધ્યા પહેલા ડિસચાર્જ (મુક્તિ) કરવાની જોગવાઈ કરે છે અને ચાર્જ (તહોમત) ઘડવાનો છે કે નહીં તે અંગેનો વિચાર દસ્તાવેજો સહિત કેસના રેકૉર્ડ અને આરોપી અને પ્રોસિક્યુશન અથવા પોલીસ રિપોર્ટની મૌખિક સુનાવણી, તેની સાથે મોકલવામાં આવેલા દસ્તાવેજો અને પક્ષકારોને સાંભળવાની તક આપ્યા પછી આરોપીની તપાસના

આધારે કરવાનો હોય છે. બીજી તરફ, કલમ રજપ હેઠળ ડિસ્ચાર્જનો તબક્કો કલમ રજજ માં ઉલ્લેખિત પુરાવા લેવામાં આવ્યા પછી જ પહોંચે છે.

૫૫. ઉપર ઉલ્લેખિત કલમોની ત્રણ જોડી હેઠળ ડિસ્ચાર્જ સંબંધિત જોગવાઈઓમાં થોડી ભિન્નતા હોવા છતાં, સ્થાયી કાનૂની સ્થિતિ એ છે કે આ ત્રણમાંથી કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં ચાર્જ ઘડવાનો તબક્કો પ્રારંભિક છે અને “પ્રથમદર્શી (પ્રાઈમા ફેસી)” કેસની કસોટી લાગુ કરવાની હોય છે – જો ટ્રાયલ કોર્ટને સંતોષ થાય કે પ્રથમદર્શી કેસ બને છે, તો ચાર્જ ઘડવો જ જોઈએ.

૫૬. ઓમકાર નાથ મિશ્રા અને અન્ય વિરુદ્ધ રાજ્ય (એનસીટી ઓફ દિલ્હી) અને અન્ય, (૨૦૦૮) ૨ એસસીસી ૫૬૧ માં ચાર્જ ઘડવાના તબક્કે અદાલત દ્વારા કરવામાં આવનાર મૂલ્યાંકનની પ્રકૃતિ આ અદાલત સમક્ષ વિચારણા માટે આવી હતી અને મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય વિરુદ્ધ સોમ નાથ થાપા, (૧૯૯૬) ૪ એસસીસી ૬૫૯, અને મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય વિરુદ્ધ મોહનલાલ સોની, (૨૦૦૦) ૬ એસસીસી ૩૩૮ ના અગાઉના નિર્ણયોનો સંદર્ભ લેતા, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે તે તબક્કે, અદાલતે કથિત ગુનાની રચના કરતા હકીકતલક્ષી ઘટકોના અસ્તિત્વ અંગે અનુમાનિત અભિપ્રાય રચવો પડે છે અને અપેક્ષા રાખવામાં આવતી નથી કે તે રેકૉર્ડ પરની

સામગ્રીના સાબિતી મૂલ્યમાં ઊંડાણપૂર્વક જાય. ચુકાદામાં કરવામાં આવેલા સંબંધિત અવલોકનો નીચે મુજબ છે:—

"૧૧. તે સ્પષ્ટ છે કે ચાર્જ ઘડવાના તબક્કે અદાલતે રેકૉર્ડ પરની સામગ્રી અને દસ્તાવેજોનું મૂલ્યાંકન એ શોધવાના હેતુથી કરવાનું હોય છે કે તેમાંથી ઉદ્ભવતી હકીકતો, તેમના મૂળ મૂલ્ય પર લેવામાં આવે ત્યારે, કથિત ગુનાની રચના કરતા તમામ ઘટકોનું અસ્તિત્વ દર્શાવે છે કે નહીં. તે તબક્કે, અદાલત રેકૉર્ડ પરની સામગ્રીના સાબિતી મૂલ્યમાં ઊંડાણપૂર્વક જાય તેવી અપેક્ષા નથી. ગુનો આચરવામાં આવ્યો છે તેવું અનુમાન કરવા માટે કોઈ આધાર છે કે નહીં તે ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર છે અને આરોપીને દોષિત ઠેરવવા માટેનો આધાર બન્યો છે કે નહીં તે નહીં. તે તબક્કે, જો એવી સામગ્રી પર આધારિત મજબૂત શંકા પાડા હોય કે જે અદાલતને કથિત ગુનાની રચના કરતા હકીકતલક્ષી ઘટકોના અસ્તિત્વ અંગે અનુમાનિત અભિપ્રાય બાંધવા તરફ દોરી જાય તો તે ગુનાના કમિશનના સંદર્ભમાં આરોપી સામે ચાર્જ ઘડવાનું વાજબી ઠેરવશે."

૫૭. ત્યારબાદ ફરી સોમ નાથ થાપા (ઉપર દર્શાવેલ) ના કેસમાં, આ અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેંચે, કલમોની ત્રણ જોડી એટલે કે (૧) જ્યાં સુધી સેશન્સ ટ્રાયલનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી અનુક્રમે કલમ ૨૨૭ અને ૨૨૮; (૨) પોરંટ કેસોની ટ્રાયલ સંબંધિત અનુક્રમે કલમ ૨૩૯ અને ૨૪૦; અને (૩) સમન્સ કેસોની ટ્રાયલ અંગે કલમ ૨૪૫(૧) અને (૨) ની નોંધ લીધા પછી, જે ચાર્જ ઘડવા અથવા મુક્ત કરવાના પ્રશ્ન સાથે કામ કરે છે, તેમાં આમ જણાવ્યું હતું: (એસસીસી પાનું ૬૭૧, ફકરો ૩૨).

"૩૨. ..જો રેકૉર્ડ પરની સામગ્રીના આધારે, અદાલત એ નિષ્કર્ષ પર પહોંચી શકે કે ગુનો થવો એ સંભવિત પરિણામ છે, તો ચાર્જ ઘડવા માટેનો કેસ અસ્તિત્વમાં છે. બીજી રીતે કહીએ તો, જો અદાલત એવું વિચારે કે આરોપીએ ગુનો કર્યો હોઈ શકે છે તો તે ચાર્જ ઘડી શકે છે, જોકે દોષિત ઠરાવવા માટે એ નિષ્કર્ષ જરૂરી છે કે આરોપીએ ગુનો કર્યો છે. તે સ્પષ્ટ છે કે ચાર્જ ઘડવાના તબક્કે, રેકૉર્ડ પરની સામગ્રીના સાબિતી મૂલ્યમાં જઈ શકાય નહીં; તે તબક્કે પ્રોસિક્યુશન દ્વારા રેકૉર્ડ પર લાવવામાં આવેલી સામગ્રીને સાચી સ્વીકારવી પડશે."

૫૮. મોહનલાલ સોની (ઉપર દર્શાવેલ) ના પછીના નિર્ણયમાં, આ અદાલતે, તેના અગાઉના અનેક નિર્ણયોનો સંદર્ભ આપતા, નીચે મુજબ ઠરાવ્યું: (એસસીસી પાનું ૩૪૨, ફકરો ૭)

"૭. સ્ફટિકીકૃત ન્યાયિક મત એ છે કે ચાર્જ ઘડવાના તબક્કે, અદાલતે પ્રથમદર્શી રીતે વિચારવાનું હોય છે કે આરોપી સામે કાર્યવાહી કરવા માટે પૂરતો આધાર છે કે નહીં. રજૂ કરવામાં આવેલી સામગ્રી આરોપીને દોષિત ઠેરવવા માટે પૂરતી છે કે નહીં તે તારણ કાઢવા માટે અદાલતે પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કરવાની જરૂર નથી."

૫૯. શિવરાજ સિંહ અહલાવત અને અન્ય વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય, (૨૦૧૩) ૧૧ એસસીસી ૪૭૬ માં સમાન દૃષ્ટિકોણનું પુનરાવર્તન કરતા આ અદાલત દ્વારા એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે ચાર્જ ઘડતી વખતે અદાલતે રેકૉર્ડ પરની સામગ્રી અને દસ્તાવેજોનું મૂલ્યાંકન કરવાનું હોય છે જેથી નક્કી કરી શકાય કે તેમાંથી ઉદ્ભવતી હકીકતોને તેમના મૂળ મૂલ્ય પર લેવામાં આવે ત્યારે કથિત ગુનાની રચના કરતા ઘટકોનું અસ્તિત્વ જાહેર કરશે કે નહીં. આ તબક્કે, અદાલતે રેકૉર્ડ પરની સામગ્રીના સાબિતી મૂલ્યમાં ઊંડાણપૂર્વક જવાની જરૂર નથી. આરોપીએ ગુનો કર્યો હતો તેવું અનુમાન કરવા માટે કોઈ આધાર છે કે નહીં તેનું મૂલ્યાંકન કરવાની

જરૂર છે અને આરોપીને દોષિત ઠેરવવા માટે પુરાવાની પર્યાપ્તતાનું મૂલ્યાંકન કરવાની જરૂર નથી. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે આ તબક્કે અદાલત આક્ષેપોની સત્યતા અથવા અસત્યતા વિશે અટકળો કરી શકે નહીં અને સાક્ષીઓના નિવેદનમાં વિરોધાભાસ અને અસંગતતાઓને ડિસ્ચાર્જના તબક્કે જોઈ શકાય નહીં.

૬૦. પોલીસ રિપોર્ટ પર શરૂ કરાયેલા વોરંટ કેસની ટ્રાયલના સંદર્ભમાં, ડિસ્ચાર્જ માટેની જોગવાઈઓ કલમ ૨૩૯ ની શરતો અનુસાર સંચાલિત કરવાની હોય છે જે જોગવાઈ કરે છે કે ડિસ્ચાર્જ માટેનો નિર્દેશ અદાલત દ્વારા નોંધવાના કારણોસર જ કરી શકાય છે જ્યાં તે આરોપી સામેના ચાર્જને આધારહીન માને છે. તેથી, તે અનુસરે છે કે કલમ ૨૩૯ હેઠળની જોગવાઈઓ મુજબ ગુનો આચરવામાં આવ્યો છે તેવું અનુમાન કરવા માટે કોઈ આધાર છે કે કેમ તે ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર છે અને આરોપીને દોષિત ઠેરવવાનો આધાર બન્યો છે કે કેમ તે નહીં. તે તબક્કે, જો એવી સામગ્રી પર આધારિત મજબૂત શંકા પણ હોય કે જે અદાલતને કથિત ગુનાઓની રચના કરતા હકીકતલક્ષી ઘટકોના અસ્તિત્વ અંગે અનુમાનિત અભિપ્રાય બાંધવા તરફ દોરી જાય તો તે ગુનાના સંદર્ભમાં આરોપી સામે ચાર્જ ઘડવાનું વાજબી ઠેરવશે, અને તે માત્ર એવા કિસ્સામાં છે જ્યાં મેજિસ્ટ્રેટ

ચાર્જને આધારહીન માને છે, તેણે આમ કરવા માટેના પોતાના કારણો નોંધ્યા પછી આરોપીને મુક્ત કરવાનો રહે છે.

૬૧. કલમ ૨૩૯ આરોપી સામેનો આરોપ આધારહીન છે કે તેણે કોઈ ગુનો કર્યો છે તેવું અનુમાન કરવા માટે આધાર છે કે કેમ તે પ્રશ્નની કાળજીપૂર્વક અને ઉદ્દેશ્યપૂર્ણ વિચારણાની કલ્પના કરે છે. કલમ ૨૩૯ જે સૂચવે છે તે માત્ર ખાલી ઔપચારિકતા અથવા રૂટિન પ્રક્રિયા નથી. તે આરોપીના લાભ માટે એક મૂલ્યવાન જોગવાઈ છે, અને કાયદા હેઠળ તેનો ભંગ માન્ય નથી. પરંતુ જો ન્યાયાધીશ, રેકૉર્ડ, જેમાં જો કોઈ હોય તો તપાસનો, અને સુનાવણીનો વિચાર કર્યા પછી, એવો અભિપ્રાય ધરાવે છે કે પ્રકરણ હેઠળ ચલાવી શકાય તેવો ગુનો આરોપીએ કર્યો છે તેવું "અનુમાન કરવા માટે આધાર" છે, તો તેણે કલમ ૨૪૦ દ્વારા આરોપી સામે લેખિતમાં ચાર્જ ઘડવો જરૂરી છે. ચાર્જ ઘડવા માટેનો હુકમ પણ ખાલી ઔપચારિકતા અથવા રૂટિન પ્રક્રિયા નથી. તે દૂરગામી પ્રકૃતિનો છે, અને તે એવા નિર્ણય સમાન છે કે આરોપી કલમ ૨૩૯ હેઠળ ડિસ્ચાર્જ માટે હકદાર નથી, કે તેનાથી વિપરિત, પ્રકરણ-૧૯ હેઠળ ચલાવી શકાય તેવો ગુનો તેણે કર્યો છે તેવું અનુમાન કરવા માટે આધાર છે અને તેને તેનો ગુનો કબૂલ કરવા માટે કહેવામાં આવવું જોઈએ અને તે કબૂલાત પર દોષિત ઠેરવવામાં આવવો જોઈએ અને સજા થવી જોઈએ, અથવા

ટ્રાયલનો સામનો કરવો જોઈએ. (જુઓ: વી.સી. શુક્લા વિરુદ્ધ રાજ્ય સીબીઆઈ મારફતે, એઆઈઆર ૧૯૮૦ એસસી ૯૬૨).

૬૨. સીઆરપીસીની કલમ ૨૩૯ એવું નિર્ધારિત કરે છે કે જો મેજિસ્ટ્રેટ આરોપી સામેના ચાર્જને આધારહીન માને છે, તો તે આરોપીને મુક્ત કરશે. 'આધારહીન (ગ્રાઉન્ડલેસ)' શબ્દનો અર્થ, અમારા મતે, એ છે કે આરોપીએ ગુનો કર્યો છે તેવું અનુમાન કરવા માટે કોઈ જ આધાર ન હોવો જોઈએ. સીઆરપીસીની કલમ ૨૩૯ માં વપરાયેલ 'આધારહીન' શબ્દનો અર્થ એ છે કે અદાલત સમક્ષ મૂકવામાં આવેલી સામગ્રી આરોપી સામે પ્રથમદર્શી કેસ બનાવતી નથી અથવા બનાવવામાં પૂરતી નથી.

૬૩. વિદ્વાન લેખક શ્રી સરકાર તેમના ક્રિમિનલ પી.સી., પમી આવૃત્તિ, પાના ૪૨૭ પર નીચે મુજબનો અભિપ્રાય આપે છે:—

"જોગવાઈ કલમ ૨૨૭ સમાન છે, માત્ર તફાવત એ છે કે જો જરૂરી હોય તો મેજિસ્ટ્રેટ આરોપીની તપાસ કરી શકે છે, કલમ ૨૪૫ પણ જુઓ. મેજિસ્ટ્રેટ કારણો નોંધીને આરોપીને મુક્ત કરશે, જો (૧) કલમ ૧૭૩ માં ઉદ્દેખિત પોલીસ રિપોર્ટ અને દસ્તાવેજો ધ્યાનમાં લીધા પછી; (૨) જો જરૂરી હોય તો આરોપીની તપાસ કર્યા પછી અને (૩) બંને પક્ષોની દલીલો સાંભળ્યા પછી તે તેની સામેના ચાર્જને આધારહીન માને છે,

એટલે કે કાં તો કોઈ કાનૂની પુરાવા નથી અથવા હકીકતો કોઈ
ગુનો બનાવતી જ નથી."

૬૪. ટૂંકમાં, તેનો અર્થ એ થાય છે કે જો કોઈપણ ગુનો કર્યા હોવા અંગેનો
કોઈ પ્રથમદર્શી કેસ ન બનતો હોય, તો તે ચાર્જ આધારહીન હોવા
સમાન ગણાશે.

૬૫. સેન્ટ્યુરી સ્પિનિંગ એન્ડ મેન્યુફેક્ચરિંગ કં. લિ. વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર
રાજ્ય, એઆઈઆર ૧૯૭૨ એસસી ૫૪૫ માં, આ અદાલતે
સીઆરપીસી ૧૮૯૮ ની કલમ ૨૫૧(એ)(૨) ના કાર્યક્ષેત્ર વિશે
જણાવ્યું છે, જે સીઆરપીસીની કલમ ૨૩૯ માં વપરાયેલા શબ્દો
સાથે સમાન (ઈન પારિ મેટેરિયા) છે, નીચે મુજબ:-

"એવું કહી શકાય નહીં કે અદાલતે ચાર્જ ઘડવાના તબક્કે
આરોપી દ્વારા ગુનો આચરવામાં આવ્યો છે તેવું અનુમાન
કરવા માટે કોઈ આધાર છે કે નહીં તે ધ્યાનમાં લેવા માટે
પોતાનું ન્યાયિક મગજ લગાવવાનું નથી. ચાર્જ ઘડવાનો
હુકમ વ્યક્તિની સ્વતંત્રતાને નોંધપાત્ર રીતે અસર કરે છે અને
એવું કહી શકાય નહીં કે માત્ર પ્રોસિક્યુટિંગ સત્તાધિકારીઓ
કલમ ૧૭૩ માં સંદર્ભિત દસ્તાવેજો પર આધાર રાખીને કેસ
શરૂ કરવાનું યોગ્ય માને છે તેથી અદાલતે આપમેળે ચાર્જ
ઘડવો જ જોઈએ. ચાર્જ ઘડવાની જવાબદારી અદાલતની છે

અને તેણે ન્યાયિક રીતે આવું કરવાના પ્રશ્ન પર વિચાર કરવાનો હોય છે. રેકૉર્ડ પરની સામગ્રીનું સંપૂર્ણ ધ્યાન રાખ્યા વિના તેણે આંધળા થઈને પ્રોસિક્યુશનના નિર્ણયને અપનાવવો જોઈએ નહીં."

૬૬. ફક્ત ૧૬ માં, આ અદાલતે નીચે મુજબ જણાવ્યું છે:—

"૧૬.... પેટા-કલમ (૨) હેઠળ, જો કલમ ૧૭૩, ક્રિમિનલ પી.સી. માં સંદર્ભિત તમામ દસ્તાવેજોની વિચારણા કર્યા પછી અને મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા જરૂરી જણાય તો આરોપીની તપાસ કર્યા પછી અને બંને પક્ષોને સાંભળ્યા પછી પણ, મેજિસ્ટ્રેટ ચાર્જને આધારહીન માને છે, તો તેણે આરોપીને મુક્ત કરવો જ જોઈએ. આ પેટા-કલમને પેટા-કલમ (૩) સાથે વાંચવાની રહે છે, જે મુજબ, જો દલીલો સાંભળ્યા પછી અને આરોપીને સાંભળ્યા પછી, મેજિસ્ટ્રેટ વિચારે છે કે આરોપીએ મેજિસ્ટ્રેટની યોગ્યતાની અંદર આવતો કોડના પ્રકરણ ૨૧ હેઠળ ચલાવી શકાય તેવો અને જેના માટે તે પૂરતી સજા કરી શકે તેવો ગુનો કર્યો છે તેવું અનુમાન કરવા માટે આધાર છે, તો તેણે આરોપી સામે લેખિતમાં ચાર્જ ઘડવો પડશે. બંને પેટા-કલમોને એકસાથે વાંચવાથી, તેનો સ્પષ્ટ અર્થ એ થાય છે કે જો આરોપીએ ગુનો કર્યો છે તેવું અનુમાન કરવા માટે

કોઈ આધાર ન હોય, તો ચાર્જને આધારહીન માનવો જ જોઈએ, જે એ કહેવા સમાન છે કે ચાર્જ ઘડવા માટે કોઈ આધાર નથી." (ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

૬૭. આમ આ અદાલત દ્વારા અર્થઘટન કરાયેલ 'આધારહીન' શબ્દનો અર્થ એ છે કે આરોપીએ ગુનો કર્યો છે તેવું અનુમાન કરવા માટે કોઈ આધાર નથી.

૬૮. આ અદાલતે સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ એન્ડ રિમેમ્બ્રેન્સર ઓફ લીગલ અફેર્સ, પશ્ચિમ બંગાળ વિરુદ્ધ અનિલ કુમાર ભુંજા, એઆઈઆર ૧૯૮૦ એસસી પર ના કેસમાં આ બાબતના આ પાસા સાથે ફરીથી કામ પાર પાડ્યું છે. આ અદાલતે ઉક્ત કેસમાં નીચે મુજબ જણાવ્યું છે:—

"આ તબક્કે, મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષની સામગ્રીઓ પર જોવા મળતી બહુ મજબૂત શંકા પણ, જે તેને કથિત ગુનાની રચના કરતા હકીકતલક્ષી ઘટકોના અસ્તિત્વ વિશે અનુમાનિત અભિપ્રાય રચવા તરફ દોરી જાય છે, તે ગુનાના કમિશનના સંદર્ભમાં આરોપી સામે ચાર્જ ઘડવાનું વાજબી ઠેરવી શકે છે."

૬૯. આ અદાલત દ્વારા સંદર્ભિત શંકા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ મૂકવામાં આવેલી સામગ્રી પર આધારિત હોવી જોઈએ જે તેને કથિત ગુનાની રચના કરતા હકીકતલક્ષી ઘટકોના અસ્તિત્વ વિશે અનુમાનિત અભિપ્રાય રચવા તરફ દોરી જાય છે. તેથી, આ અદાલત દ્વારા વપરાયેલા "ખૂબ

જ મજબૂત શંકા" શબ્દો ન્યાયાધીશના ડગમગતા મનની મજબૂત શંકા ન હોવી જોઈએ. તે શંકા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ મૂકવામાં આવેલી સામગ્રી પર આધારિત હોવી જોઈએ જે તેને કથિત ગુનાની રચના કરતા હકીકતલક્ષી ઘટકોના અસ્તિત્વ વિશે અનુમાનિત અભિપ્રાય રચવા તરફ દોરી જાય.

૭૦. કલમ ૨૩૯ ને સીઆરપીસીની કલમ ૨૪૦ સાથે વાંચવાની રહેશે. જો મેજિસ્ટ્રેટને જાણવા મળે કે ચાર્જ (આક્ષેપો) ના સમર્થનમાં આરોપી સામે પ્રથમદર્શી પુરાવા અથવા સામગ્રી છે, તો તે સીઆરપીસીની કલમ ૨૪૦ અનુસાર ચાર્જ ઘડી શકે છે. પરંતુ જો તેને જાણવા મળે કે આરોપી સામે કરવામાં આવેલો ચાર્જ (આક્ષેપો અથવા લાંછન) પ્રથમદર્શી કેસ બનાવતો નથી અને ચાર્જ ઘડવા માટે આધાર પૂરો પાડતો નથી, તો તે ચાર્જ આધારહીન હોવાનો કેસ બનશે, તેથી તેની પાસે આરોપીને મુક્ત કરવા સિવાય કોઈ વિકલ્પ નથી."

૧૭. પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટર દ્વારા રાજ્ય, ચેન્નાઈ વિરુદ્ધ એસ. સેલ્વી [એઆઈઆર ૨૦૧૮ એસસી ૮૧] ના કેસમાં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું છે કે અદાલતે એવી ધારણા સાથે આગળ વધવું જોઈએ કે પ્રોસિક્યુશન દ્વારા રેકૉર્ડ પર લાવવામાં આવેલી સામગ્રી સાચી છે અને હકીકતો ગુનાના

ઘટકોનું અસ્તિત્વ જાહેર કરે છે કે કેમ તે શોધવાના ઉદ્દેશ્યથી આવી સામગ્રીનું મૂલ્યાંકન કરવું જોઈએ.

૧૮. ઓરિસ્સા રાજ્ય વિરુદ્ધ પ્રતિમા બેહરા, એઆઈઆર ૨૦૨૫ એસસી ૨૧૮ ના કેસમાં તાજેતરના ચુકાદામાં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું કે ડિસ્ચાર્જની વિચારણાના તબક્કે એ ધ્યાનમાં લેવાનું હોય છે કે પ્રથમદર્શી કેસ છે કે નહીં. અદાલતે નિર્ણાયક સામગ્રીઓ છે કે નહીં તે શોધવાનો પ્રયાસ ન કરવો જોઈએ. પ્રોસિક્યુશન દ્વારા એકત્રિત કરવામાં આવેલી સામગ્રીઓ હજુ પુરાવામાં પરિપક્વ થઈ ન હોવાથી, સામગ્રીના આધારે પ્રથમદર્શી કેસના અસ્તિત્વ અથવા અન્યથા અંગેનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ફરાર ૯ અને ૧૦ માં ફરીથી ડિસ્ચાર્જનો વ્યાપ સમજાવ્યો છે, જે નીચે મુજબ વાંચે છે:—

“૯. પડકારવામાં આવેલ ચુકાદો ટકી શકે તેમ છે કે અન્યથા તે વિચારવા માટે મેરિટ્સ પર સામસામી દલીલોને ધ્યાનમાં લેતા પહેલા, અમે હાથ પરના કેસમાં સામેલ અમુક પાસાઓના સંબંધમાં કાયદાની અમુક સંબંધિત સ્થિતિને ધ્યાનમાં લેવી યોગ્ય સમજીએ છીએ. અમે સૌપ્રથમ સીઆર. પી.સી. ની કલમ ૨૩૯ ના વ્યાપને ધ્યાનમાં લઈશું. આર.એસ. નાયક વિરુદ્ધ એ.આર. અંતુલે અને અન્ય, ૨ (૧૯૮૬) ૨ એસસીસી ૭૧૬; ૧૯૮૬ આઈએનએસસી

૮૬ ના નિર્ણયમાં આ અદાલતે ઠરાવ્યું કે કલમ ૨૩૯ હેઠળ આરોપીને મુક્ત કરવાની જવાબદારી ત્યારે જ ઊભી થાય છે જ્યારે મેજિસ્ટ્રેટ આરોપી સામેના ચાર્જને આધારહીન માને. દિલ્હી રાજ્ય વિરુદ્ધ જ્ઞાન દેવી અને અન્ય, (૨૦૦૦) ૮ એસસીસી ૨૩૯; ૨૦૦૦ આઈએનએસસી ૪૯૧ ના નિર્ણયોમાં આ અદાલતે આ મુજબ ઠરાવ્યું: –

૭. ઉપર ચર્ચા કરેલ હકીકતલક્ષી સ્થિતિની પૃષ્ઠભૂમિમાં, અગાઉ ઘડવામાં આવેલ પ્રશ્ન અમારી વિચારણા માટે ઊભો થાય છે. કાનૂની સ્થિતિ સારી રીતે પ્રસ્થાપિત છે કે આરોપ ઘડવાના તબક્કે ટ્રાયલ કોર્ટ પ્રોસિક્યુશન દ્વારા રેકૉર્ડ પર મૂકવામાં આવેલી સામગ્રીની વિગતવાર તપાસ અને આકારણી કરવાની નથી અને આરોપી વ્યક્તિઓ વિરુદ્ધ આક્ષેપિત ગુનો સાબિત કરવા માટે સામગ્રીની પર્યાપ્તતા ધ્યાનમાં લેવાનું કોર્ટનું કામ નથી. આરોપના તબક્કે કોર્ટ માત્ર એ સંતોષ મેળવવાના હેતુથી સામગ્રીની તપાસ કરવાની હોય છે કે આરોપી વ્યક્તિઓ વિરુદ્ધ આક્ષેપિત ગુનો આચર્યાનો પ્રથમદર્શી કેસ બને છે. એ પણ સારી રીતે પ્રસ્થાપિત છે કે જ્યારે આરોપી દ્વારા તેમની સામે ઘડવામાં આવેલા આરોપને રદ કરવા માટે સીઆરપીસી ની કલમ ૪૮૨ હેઠળ અરજી

દાખલ કરવામાં આવે છે, ત્યારે કોર્ટે તે આદેશમાં દખલ કરવી જોઈએ નહીં, સિવાય કે ન્યાયના હિતમાં અને કોર્ટની પ્રક્રિયાના દુરુપયોગને ટાળવા માટે આરોપી વિરુદ્ધ ઘડવામાં આવેલ આરોપ રદ કરવાની જરૂર છે તેવું માનવા માટે મજબૂત કારણો હોય. આવો આદેશ માત્ર અપવાદરૂપ કિસ્સાઓમાં અને જવલ્લે જ પ્રસંગોએ પસાર કરી શકાય છે. એ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે એકવાર ટ્રાયલ કોર્ટે આરોપી સામે આરોપ ઘડી લીધા પછી, ઉપલી અદાલતની બિનજરૂરી દખલગીરી વિના ટ્રાયલ આગળ વધવી જોઈએ અને પ્રોસિક્યુશન પક્ષ તરફથી તમામ પુરાવા રેકૉર્ડ પર મૂકવા જોઈએ. સંપૂર્ણ પ્રોસિક્યુશન પુરાવા રેકૉર્ડ પર આવે તે પહેલાં આરોપી દ્વારા આરોપ રદ કરવાના કોઈપણ પ્રયાસને અપવાદરૂપ કિસ્સાઓ વિના ધ્યાનમાં લેવો જોઈએ નહીં.

૧૦. અમે આ તબક્કે એ જણાવવા ઉતાવળ કરી શકીએ છીએ કે જો કે મુદ્દો ઘડવાના તબક્કે માત્ર એ જોવાનું છે કે આરોપીને ટ્રાયલ (ખટલા) માં ઊભા રાખવા માટે પ્રથમદર્શી કેસ છે કે કેમ, તેમ છતાં નિર્દોષતાની ધારણા ચોક્કસપણે આરોપીની તરફેણમાં હોવી જોઈએ.

૧૯. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, ડિસ્ટ્યાર્જ અરજીના તબક્કે વિચારણાના વ્યાપ સંદર્ભે, આ કોર્ટને જણાય છે કે નીચલી અદાલતોએ કોઈ ભૂલ કરી નથી. અરજદારો તેમની સામેના આરોપો પાયાવિહોળા છે તે સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યા છે. સાથે જ, અરજદારો નીચલી અદાલતોના એકસમાન તારણોમાં કોઈ ખામી શોધી શક્યા નથી. આ સંદર્ભમાં, ભારતની બંધારણની અનુચ્છેદ ૨૨૭ ની સુપરવાઈઝરી (નિરીક્ષણ) હક્કમત હેઠળ કોર્ટને આક્ષેપિત આદેશોમાં દખલ કરવાનું કોઈ કારણ જણાતું નથી.

૨૦. પરિણામે, અરજી નિષ્ફળ જાય છે અને તેને ફગાવી દેવામાં આવે છે. નિયમ (૩૯) ડિસ્ટ્યાર્જ કરવામાં આવે છે. અગાઉ આપવામાં આવેલી વચગાળાની રાહત રદબાતલ કરવામાં આવે છે.

(જે. સી. દોશી, ન્યાયમૂર્તિ)

વધુ આદેશ

ચુકાદો જાહેર થયા પછી, અરજદારો તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી આદિત્ય દવે અરજદારોની તરફેણમાં વચગાળાની રાહતને વધુ ૦૪ અઠવાડિયાના

સમયગાળા માટે લંબાવવાની વિનંતી કરે છે જેથી ઉપલી ફોરમનો સંપર્ક કરી શકાય. ઉપરોક્ત કારણોસર આ વિનંતી નામંજૂર કરવામાં આવે છે.

(જે.સી. દોશી, ન્યાયમૂર્તિ)

This judgment has been translated using AI.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: *The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.*